

# Šopek cvetja Miri Marko Debelak – Deržajevi

## Ob stoletnici rojstva

✍ Tone Wraber  
✍ Mira Marko Debelak-Deržaj

Že 24. februarja 2000 mi je Matjaž Deržaj izročil mapo z risbami alpskih cvetic iz zapuščine svoje matere Mire Marko Deržaj, roj. Debelak. Izročeno gradivo me je močno pritegnilo, tako da sem še isti in naslednji dan risbe pregledal, napisal po rastlinskih družinah urejeni imenski seznam, dodal krajše spremljevalno/pojasnjevalno besedilo in ga izročil lastniku, medtem ko je celotno slikovno gradivo vse do danes ostalo pri meni. Z Matjažem Deržajem sva se že tedaj strinjala, da bi o tem neznanem področju delovanja njegove matere kazalo objaviti članek, npr. v Planinskem vestniku.

Ko mi je Matjaž Deržaj v oceno prepustil materine risbe alpskih rastlin, je ob tem zelo verjetno mislil tudi na knjigo o življenju in delu svojih staršev, matere Mire Marko in očeta Eda Deržaja, znamenitih plezalcev iz obdobja med obema vojnama, ki jo je prav v tistem času pripravljal dr. Tone Strojín. Pod naslovom »Strmine njunega življenja – plezalna naveza Mira Marko-Debelak – Edo Deržaj« je izšla konec ti-

stega leta. V svoj izvod sem zapisal datum nakupa – 28. 11. 2000. V Strojínovi knjigi (str. 22-23) je moje spremljevalno besedilo objavljeno skoraj v celoti.

Z Miro Marko Debelak-Deržajevo sem se prvič srečal pred več kot pol stoletja, ko sem v reviji Gore in ljudje (1947), tako tedaj po nepotrebnem preimenovanem Planinskem vestniku, in nato v obujenem Planinskem vestniku (1948-1949) bral njeno Kroniko Triglava – skrbno in po preučevanju številnih dokumentov ter trdem delu v knjižnicah in arhivih sestavljeno gorniško zgodovino našega višinskega prvaka. V roke in branje sem jo vzel še večkrat tudi pozneje. Prav ona je, na koncu 30-ih let 20. stoletja, dala pobudo za široko zastavljeni Triglavski zbornik, v katerem naj bi izšli prispevki mnogih uglednih piscev in uveljavljenih znanstvenikov. Zbornik naj bi bil Kugyjevemu v nemščini napisanem delu Pet stoletij Triglava (1938) enakovredna (in popolnejša) slovenska vzporednica. V slovenskem prevodu smo Kugyjevo knjigo dobili, v prevodu Marijana Lipovška, šele leta 1973. Delo pri zborniku pa je usodno prekinila druga svetovna vojna, kar je – v uvodu k svoji triglavski kroniki – resignirano ugotovila tudi njegova pobudnica.





Seveda sem o njej in njene članke bral tudi ob drugih priložnosti, kar pa mi kot neplezalcu večkrat ni bilo prav blizu. Zelo pa se mi je spet približala v letu 2000, ko sem se povzpel na Maja e Jezercës (»Jezerski vrh«), najvišjo goro (2694 m) v albanskih Prokletijah. Prebral sem njen nemško napisani članek »Aus dem jugoslawischen Teil der Nordalbanischen Alpen: die Prokletije«, ki je leta 1934 izšel v ugledni avstrijski planinski reviji Österreichische Alpenzeitung in, mnogo pozneje, v srbohrvaškem prevodu, kot edini prispevek slovenskih piscev, v antologiji črnogorske gorniške proze »Crnogorske planine: putopisi i zapisi« (Cetinje 1997). Avtorica v njem opisuje dolge in naporne poti v skupini Bjelića v gusinjskih Prokletijah in omenja pogled na bližnji (»na doseg roke«), okrog 2690 m visoki vrh Maja Popvuks Jezerce, zdaj uradno Maja e Jezercës (2694 m), po naše »Jezerski vrh«. Matjaž Držaj mi je posodil fotografije, posnete na tisti ekskurziji, ki bi jo tedaj lahko imeli kar za ekspedicijo. Članek in fotografije so dokument minulega in tudi že povsem spremenjenega časa in bi vsekakor sodili v antologijo gorniškega pisanja slovenskih piscev. Le kdaj jo bomo dobili?

## Z ljubečo roko upodobljeno gorsko cvetje

Naj se vrnem k njenim risbam alpskega cvetja. Zbirka obsega 122 akvarelov 120 vrst rastlin

(2 sta narisani po dvakrat). Na mapi je naslov »Gorske cvetice/Akvar. risbe /M. M. Debelakova/ Narisano v času od 1933-1936«, ki ga je verjetno napisal njen sin. Obrisi rastlin so narejeni s srebrnim svinčnikom, ploskve pa obarvane z vodnimi barvicami. Večina rastlin je lahko prepoznavnih, kar govori o tem, da jih je risarka dobro zadela. To velja tudi za barve, ki se ujemajo z barvo rastlin v naravi. Največ rastlin je bilo narejenih po primerkih, opazovanih v gorskem svetu. Risarka si je morda pomagala tudi s fotografijami, saj so v nekaterih primerih poleg akvarelne risbe na list prilepljene tudi fotografije. Ali pa so te le dodatno pričevanje o njenih srečanjih z rastlinami? Zelo redko je na listu samo fotografija kake rastline. Kaže, da je, vsaj včasih, v naravi narisala le obris, ki ga je pobarvala šele pozneje. O tem priča pripis pri jetniku, da imajo modri cvetovi bele, beli cvetovi pa rumene prašnice, kakor je to tudi obarvala, češar najbrž ne bi storila, če bi kolorirala že na samem kraju.

Nahajališča narisanih rastlin so navadno, a ne vedno, na risbi pripisana s svinčnikom. Največkrat je navedena Kranjska Gora z okolico, npr. dolini obeh Pišnic in bližnja karavanska soseščina. Mnogo vrst je risarka upodobila po primerkih z Begunjščice. Po svinčniku in čopiču je segala tudi na planini V Lazu, ko je nekatere risbe od tam tudi datirala (april 1936), kar pa so tudi edine datacije njenih rastlinskih podob. Nekajkrat je risala tudi v okolici Ljubljane, bo-

disi samega mesta (vsaj enkrat v botaničnem vrtu), ali pa v Polhovem Gradcu in na Gori nad njim. Zanimiva je slika rdeče milnice (*Saponaria ocyroides*), ki jo je narisala na Korenskem sedlu in prav določila. To je bilo prvo znano nahajališče v tedanji Sloveniji in Jugoslaviji! Zdaj rdečo milnico najlaže najdemo kar za varovalno mrežo na desni strani ceste med Podkorenom in Ratečami v višini Zelencev, občasno pa se pojavlja tudi v dolini Loške Koritnice vse gor do Predela.

Vseh narisanih rastlin ni določila, pri nekaterih je uporabila v letih pred 2. svetovno vojno običajno in od današnjega različno rastlinsko latinsko/znanstveno imenstvo, včasih navedla samo rodovno ime ali pa je njena določitev, najbrž tudi kot posledica uporabljenih tujih določevalnih priročnikov, sploh napačna. Še dolgo po koncu 2. svetovne vojne namreč nismo imeli del s podobami alpskih rastlin v slovenskem jeziku; barvni tisk je bil tedaj zelo drag in zato komaj dostopen. Spominjam se, kako je pred desetletji v tem smislu potožil znani slovenski planinski društveni delavec Ivo Marsel, a stanje se je od tedaj vsekakor zelo spremenilo. Le pogledjmo naš Vestnik v zdajšnji podobi ...

Akvarelno upodobljenih rastlin imamo v Sloveniji nasploh malo. Upam, da ne prehitvam, ko napišem, da je Valvasorjeva fundacija prav v zadnjih mesecih poskrbela za veličasten natis rastlinskih (in živalskih) akvarelov Valvasorjeve grafične zbirke, v 18. zvezek povezanih že leta 1685! V tej zbirki ni alpskih rastlin. Šele

iz 30-ih let 20. stoletja vemo za okrog 40 uresničenih risb (od 100 načrtovanih) za nikoli izšlo slovensko alpsko floro, ki jih je narisal nekoč uveljavljeni grafik Janez Trpin in jih hrani PD Ljubljana-Matica. Iz istega obdobja so v razvidu le še akvareli, ki jih je narisala Mira Marko Debelak-Deržajeva. Delo o slovenski alpski flori so načrtovali tudi kmalu po drugi svetovni vojni, a so bili odlični akvareli, ki jih je narisal botanik in odlični rastlinski slikar Vlado Ravnik, uporabljeni le za dva borno natisnjena zvezčiča »Cvetje naših gora« knjižnice Čebelica (1966, 1969). Isti avtor je vendarle imel možnost izdati na novo pripravljeno »Rastlinstvo naših gora« (1999) s 180 največkrat zelo uspelimi in tudi dobro natisnjenimi akvareli domačih alpskih rastlin.

Rastlinske risbe Mire Marko pričajo o ljubeznivi, rastlinski lepoti naklonjeni ženski duši. Risarka je bila, kot izvemo iz navedenega dela Toneta Strojina, slikarsko šolana, kar se pozna v kvaliteti njenih rastlinskih upodobitev. Zdaj vemo, da ni bila samo odlična plezalka, gorniška pisateljica, prevajalka, predavateljica doma in na tujem ter znanstveno usmerjena raziskovalka slovenske gorniške zgodovine, temveč tudi nežno čuteča občudovalka rastlinskega gorskega okrasa. Naj tudi s šopkom cvetja, narisane z njeno ljubečo roko, spomnimo, da je prišla na svet pred sto leti, 26. decembra 1904, in kljub mnogo prekratemu življenju v domovini in tujini zapustila globoko, spomina in priznanja vredno sled. Bila je najčistejša zastopnica kulturnega gorništva, kakor so ga z geslom »Kdor

ljubi domovino, jo raziskuje, kdor jo raziskuje, jo ljubi« razumeli furlanski planinci in si ga je za svoje vzel tudi njen vzornik in zagovornik dr. Henrik Tuma.

Hvaležen sem planinskima prijateljskima; Matjažu Deržaju za velikodušno izposojajo dragocene zapuščine njegove matere, Franciju Savencu pa za skeniranje nekaterih njenih akvarelov in tako omogočeno objavo v Planinskem vestniku, pozneje pa v elektronskih medijih. ○

